

DERERA MIHÁLY • A sajátos nevelési igényű gyerekekről avagy „A fogyatékosok szakképzése, a szakképzés fogyatékosága”.⁹

Mindenekelőtt hadd mondjak pár szót magunkról. A mi intézetünk – a Mozgáskorlátozottak Egyesületei Országos Szövetsége Oktatási, Továbbképző és Távmunka Intézete – azzal a céllal jött létre, hogy minél több fogyatékos embert, minél rövidebb idő alatt próbáljon munkához juttatni úgy, hogy egy rövid képzéssel tovább segítse a holtponton. Éppen ezért nem járhatjuk a hagyományos utakat sem a pedagógiában, sem a pénzügyekben, így egészen máshogy kellett megközelítenünk a feladatainkat. Most ott tartunk, hogy az anyagaink jónak mondhatóak. Az elmúlt két évben több anyagunk is elnyert különböző díjakat, így úgy gondolom, hogy nem rossz az az innováció, amit eddig végeztünk. Az Európai Unió a múlt évben kitüntetéssel jutalmazta a fogyatékosokért végzett innovációinkat.

Azért mondom el ezeket, mert én sok tekintetben az Önök szempontjai ellen fogok beszélni, hiszen én nem egészen onnan jövök, ahonnan Önök, bár én is pedagógus volnék. Én egy mozgássérült vagyok, amit persze lehet a címben szereplő sajátos nevelési igényűnek is nevezni, meg mozgási kihívásokkal küzdök, illetve sok más ilyen csacskaságnak. Én szeretem nevén nevezni a dolgokat, azért adtam azt az új címet, hogy „A fogyatékosok szakképzése, a szakképzés fogyatékosága”. Így talán jobban érthető, hogy miről fogok beszélek.

Nemrég egy konferencián, egy minisztériumi főosztályvezető az SZMM-ből – egy nagyon szimpatikus, ám kellő ismeretekkel nem rendelkező fiatalember – azt találta mondani, hogy régen csak szegregált oktatás volt fogyatékosok számára, és lám-lám most már az integráció felé haladunk. Szeretném elmondani Önöknek is, ha véletlenül nem emlékeznenek, hogy régen jószerivel csak integrált képzés volt. Senki nem foglalkozott azzal, hogy a kisgyerekeknek rossz a lába, vagy a fülén kevesebb hang megy át, esetleg kancsal, vagy nem lát. Felvették az iskolába és szóltak az osztálytársainak, hogy a Pisti táskáját a szünetben majd vigyék át a másik tanterembe. Ezzel a kérdéssel nem nagyon foglalkoztak külön, és mégis működött. Természetesen most nem a nagyon súlyos állapotban lévő hallgatókról beszélek, akik kizárólag szegregált körülmények között oktathatóak. Ezt a kiegészítést nem említem meg minden gondolatnál, de természetesnek tartom.

A régi vezérelv nem a gyógypedagógiai megfontolás volt, hanem a józan ész, amit én nagyon fontosnak tartok. Én úgy foglalnám össze a lényegét, hogy olyan területen képezzük a fogyatékos, vagy más nevelési igényű hallgatót, ahol van lehetősége a teljes értékű munkavégzésre. Ha erre meg tudjuk tanítani, akkor képes lehet teljes értékű munka elvégzésére. A magam példájánál maradva: nekem rossz a lábam, ezért már

9 A cikkhez kapcsolódó adatok megtalálhatóak a lap elektronikus mellékletében ([www.mszt.iif.hu/Szakképzési_Szemle+](http://www.mszt.iif.hu/Szakképzési_Szemle/) / Szakképzési Szemle 2009/3 – elektronikus melléklet / Dr. Derera Mihály: A sajátos nevelési igényű gyerekekről avagy „A fogyatékosok szakképzése, a szakképzés fogyatékosága”).

gyerekkoromban minden tanárom azt mondta, hogy „Neked kisfiam sokat kell tanulni, mert te nem a lábaddal, hanem a fejeddel fogod keresni a kenyeret.” Ha a dolog ilyen egyszerű lenne, akkor a mi munkánk meg az Önöké is az lenne. De, hát van, akinek nehezebb a tanulás, így ez egy kicsi bonyolultabb ügy.

Milyen akadályok vannak az intézményekben? Például a generális megoldási csomagok. Ha fogyatékos a hallgató, akkor azt mondjuk, hogy jöjjön az akadálymentesítés, és akkor az egész intézményt – a pincétől a padlásig – át kell építeni 583 millió 628 forintért, de ha ebbe nem tudsz befogni, akkor ne is kezdj bele, mert nem felelsz meg a generális megoldási csomagnak. Mivel majdnem mindenki forráshiányos, ezért a legtöbben lemondanak a megoldásról. Fölírtam magamnak egy mondatot – „Megoldás egy függöny, egy osztálytárs, egy másik gyakorlat.” –, amihez mondok három példát is. A cigánylány – aki szintén sajátos nevelési igényű tanuló – sokszor azért bukik meg tornából, mert úgy neveli a családjá, a hagyományoknak megfelelően, hogy a cigánylány mások előtt nem öltözhét át. Tizennégy éves korában férjhez mehet, de mások előtt nem öltözhét át, mert az erkölcssten. Ezért tagadja meg, hogy átöltözzön a tornaóra előtt. Van erre akadálymentesítés? Persze, egy kis fülkét is lehetne csinálni, de egyébként fölmentik tornából, vagy megbuktatják.

Egy másik példa: az osztálytárs. Én egész életemben nem akadálymentes iskolába jártam. De mindig volt egy osztálytársam, akit vagy én nyertem meg annak, hogy cipelje a táskámat, vagy néha engem. A tanár azt mondta, hogy „Figyelj, amikor a második emeletre mentek fel a kémia órára, akkor a Misi gyereknek vigyétek föl a cuccát. És a hetes kötelessége ezt intézni.” Így is meg lehet oldani nagyon sok mindent. Persze, mindenkiét nem, de általában lehetséges. Vagy egy mai példa. Az itt ülő Nadas Pál igazgató kolléga rángatott fel a lépcsőn, én így tudok itt előadást tartani. Lám ez sem egy akadálymentes hely, mégis meg lehet ezt valahogy oldani.

Hadd térjek ki egy másik gyakorlatra. Általában pedagógia programokat kell alkotni, és ha nincs nekünk ilyen, akkor lebénulunk. Tételezzük fel, hogy van egy fogyatékos gyerekünk, Misike, a mozgássérült. Vele milyen pedagógiai programot hajtunk végre a tornaórán? Ezt úgy szokták megoldani, hogy fölmentik tornából, és nem úgy mint régen. Annak idején az volt a gyakorlat, hogy amikor a fiúk átugrották a tornaszámolyt, addig Misikét megtanították, hogy kell rajta átmászni. Na most, az is nagyon hasznos, ha valahonnan menekülni kell, tehát ez egy nagyon jó dolog. Felhívom a figyelmet arra, hogy ezek a dolgok nagyon fontosak tudnak lenni az adott pillanatban.

A szakmai akadályok. Nálunk, Magyarországon, a szakma egy komplex elméleti egység, amit kettő-négy évig kell oktatni, és a rész-szakma is komplex egység, amihez egy-két év tanulás szükséges. Miért? Azért – és lehet, hogy meg fognak Önök sértődni –, hogy az oktatónak legyen mit oktatni. Semmi okát nem látom annak, hogy kétezer órát kelljen tanítani egy egészségügyi gázmestert, de fölépítünk egy rendszert, hogy legyen mivel foglalkoznunk.

Ha racionálisan és az ipar szempontjából vizsgáljuk a dolgot, akkor mit látunk? Azt, hogy egy szakma az ténylegesen egy önálló gyakorlati alapú egység – természetesen ez egy becslést értünk a példa kedvéért –, amely egységenként egy-három hónap alatt megtanulható. Utána már rögtön munkába is lehet állni. Ez az a fő szakképzési szempont, amit figyelembe vettünk, amikor mi a fejlesztéseinket csináltuk, és ez nem más, mint az angol szakképzési rendszer. Ott öt szinten, a szinteket egymásra építve, alakították ki a rendszert. Ezek is modulok persze, mint nálunk, de itt a moduláris rendszerből csak a modult hallották meg, azt nem, hogy mire jó. *A moduláris rendszer döntően gyakorlati tevékenységek végrehajtására jó, elméleti alátámasztással.*

A szakma tanulásának egészét egységekre lehet osztani. Nálunk például a kőműves szakmunkás az ötös, a malterkeverő pedig az egyes szint. Miért jó ez? Azért, mert így be tudok iskolázni olyan embert is, akiről eleve tudom, hogy csak az egyest tudja elvégezni. Például egy enyhe értelmi fogyatékos. Egy másik szakmánál, ahol kisebb a fizikai igénybevétel, egy mozgáskorlátozottat. Tudom róla, hogy a harmadik szintet esetleg nem tudja elérni, de az elsőt, meg a másodikat el tudja végezni.

A másik nagyon fontos szempont, amiért érdemes ezen gondolkodni az az, hogy ebben rendszerben magabiztosan fogja tudni a gyakorlatot. Amikor én egy enyhe értelmi fogyatékos tanítok meg a malter és a beton keverésére, akkor biztosítok a számára száz óra lapátolást és betonkeverő-gép kezelést, meg ami még kell. Ezt egészítse ki öt óra elmélet, hogy miből mennyit kell használni, illetve ha ezt ő egyedül nem képes eldönteni, akkor legalább tudja, hogy kitől kell megkérdeznie. Amennyiben jól el tudja látni ezt a munkát, és a képességei engedik, akkor továbbmehet a kettes, a hármas, esetleg a négyes, illetve az ötös szintre. Az ötös, az már egy teljes értékű kőműves.

Azért fontos ez, mert azonnal hasznosítható a tudás, illetve itt egyensúlyban van – ami egyébként nincsen arányban, hiszen a kutató is elmondta nekünk, hogy sokszor nem fizetik meg a tudást – a szaktudás, a szakképzés és annak az ellenértéke. Miért nem fizetik meg? Mert nem kell a kőműves, csak az aki a maltert keveri. Lehetsz kőműves professzor, akkor is maltert kell keverni, aminek annyi az ára amennyi, és ennyire van pénz. Ezért vesznek fel szakképzetlent, vagy a szakember megy el maltert keverni, ha nem akar munkanélküli lenni.

Néha úgy érzem, hogy nálunk egy porosz oktatási rendszert próbálunk fejleszteni orosz módszerekkel – azaz a teóriát oktatjuk, nem a valóságot – úgy, hogy angol-szász ipart akarunk kiszolgálni vele. Ez nem igazán fog működni. Önök most megállapíthatják, hogy a vizsgáztatás, az OKJ nem tökéletes, és csiszolgatunk még rajta egy kicsit. Ezt is lehet csinálni, de a végeredmény, az ipar szempontjából, nem fog működni. Célravezetőbb útnak látom a gyakorlati egység alapú „learning by doing” – „a csinálva tanulás” – módszerű oktatást, ami egyenesebb út az ipari felhasználáshoz. Egyenesebb út, mert az alacsonyabb fokozatokat azok is képesek elvégezni, akiről az előbb beszéltem. Ugyanakkor az alacsonyabb teljes fokozat kisebb költséggel jár. Nem kell nekem mindenkit négy évig gyepálni, azt is, akiről tudom, hogy az első kettőt fog-

ja csak elvégezni nagy erőfeszítések árán. Teljesen fölösleges, mert egész életében csak szakképzett segédmunkásként tud dolgozni, és többre valóban nem képes. Ezért nem kell az ő esetében ugyanazt az anyagi áldozatot meghoznom, mint egy teljes értékű szakmunkásnál.

Egy másik gond lehet, hogy mire Önök beépítik az OKJ-ba azokat a szempontokat, amiket fontosnak tartanak, addigra az ipar már egészen máshol tart. Amikorra meghatározzák Önök, hogy az anyagismeretknél milyen anyagokat kell megismerni, addigra azokat az anyagokat már nem is használják. Számtalan esetben fordult elő, hogy a szakmunkás tanuló jött hozzánk tanulni – akkor még kötöttünk ilyen szerződéseket –, és állt a nyomdában, mint a borjú az új kapunál, hogy hogy kell megnyomni a start gombot azon a gépen. Megnéztük, hogy milyen gépen dolgozik az iskolában. Olyanon, amin mi harminc évvel ezelőtt. Természetesen látom én is, hogy nehéz ezeket a dolgokat meglépni az iskolákban, és nehéz kérdésekre kell válaszokat találni a szakképzésben.

Az első ilyen kérdés, hogy *a gyakorlati alapú oktatás bevezetése kevesebb oktatót igényel*, ami pedig intézményi ellenérdekeltséget szül az érintettek révén. Mit lehet kezdeni akkor annyi informatikussal, ha nem kell a rovarirtónak is megtanítani az adatbázis kezelését? Amit teljes ostobaság megtanítani, pedig kötelező, benne van az OKJ-ban. Az is benne van egyébként, szakmai és emberi követelményként szó szerint, hogy „a beteggel megfelelő szinten kell tudni beszélni”. A rovarra gondolhatunk ilyenkor, vagy arra, akit megmérgezett a „szakszerű” ellátás következtében?

Egy másik ilyen kérdés, hogy a gyakorlati alapú szakképzések bevezetését nem az állami intézmények, hanem a gyakorlati foglalkoztatók igényei vezérlik, ami azt jelenti, hogy ezek az intézetek ellenérdekeltek, mert az oktatás sikerességét nálunk azzal nem lehet lemérni, hogy milyen jó, vagy milyen rossz bizonyítványok születnek. Amikor Magyarországon kiállítanak egy bizonyítványt, akkor mindig elkezdünk azon gondolkodni, hogy ha túl jó, akkor nagyon enyhe volt a vizsgakövetelmény, vagy mi nem voltunk jók, ha túl rossz, akkor nagyon rosszul oktattunk-e, vagy túl erős-e a vizsgakövetelmény? Nem ezt kellene kitalálni, hanem meg kellene nézni, hogy hányan helyezkedtek el abban a szakmában. Például, ha órás szakmunkásokat képeztünk három éven keresztül, nézzük meg hányan tudtak elhelyezkedni? Ha csak tízen a százból, akkor nagyon rosszul csináltuk, ha kilencvenen, akkor nagyon jól.

Szeretném elmondani, hogy több intézetet is tanulmányoztam Európában. A St. Lloyes College például Angliában már ötven éve az NVQ (National Vocational Qualification) egytől ötig terjedő felmenő modulokból álló gyakorlatorientált képzéssel képez át felnőtt korban megsérült embereket. Olyanokat, akiknek nagyon nehéz az élethelyzete, mert nem fiatal és rugalmas aggyal kell valami teljesen újat megtanulniuk. Ez az intézet 75%-os elhelyezkedési arányt produkál. Le a kalappal bármelyik magyarországi szakképző intézet előtt, amelyik felmutatja ezt az eredményt épp és egészséges gyerekekkel, vagy felnőttekkel! Nálunk én még ilyenről nem hallottam,

pedig ott ezt megcsinálják, és bizonyítható, hogy sikeresen. Nekünk nagyon jól vizsgázott hallgatóink vannak, akik elmennek a gyárba, és sokszor nagyon gyorsan kirúgják őket, mert a gép mellett nem tudnak megoldani semmiféle gyakorlati feladatot. Nehéz ezt a problémát megoldani a fogyatékos gyerekek oktatásában is. Ezért mondtam, hogy a józanész, és nem a gyógypedagógiai megfontolás kell, hogy vezesse Önöket, többségi iskolai igazgatókat, amikor egy fogyatékos fiataalt, vagy gyereket befogadnak, illetve elutasítanak.

Én a szakképzésben szűkebb, de nagyon fontos szerepet adnék a gyógypedagógusnak. Adjon megszívlelendő tanácsokat, de azon túl ne szóljon bele az oktatásba. Magyarországon ugye ez is másképp történik. Ha valakinek gyógypedagógusi diplomát ad az Isten, akkor funkciót is rendel hozzá a törvény, és mindenféle módon bele kell, hogy avatkozzon a szakképzésbe, miközben ő nem igazán ért hozzá. Nekem nagyon sok gyógypedagógus barátom van, és alapítója vagyok egy gyógypedagógusokkal és egy mozgássérült gyerekekkel foglalkozó alapítványnak is. Mégis azt mondom Önöknek, hogy a gyógypedagógus – ebből a szempontból – egy segítő ellenfél, mert ő arra specializálódott, hogy pátyolgassa és kiszolgálja a maga módszerével azt, akit egyébként nem nagyon kéne. Abban zseniálisak, hogy a nagyon nehéz eseteket miként lehet megoldani, de a többiekkel ne ők foglalkozzanak. Ebben kérdésben én az amerikaiakkal értek egyet. Az amerikai „Önálló Élet Mozgalom” elnöke elmondja minden előadása bevezetőjében, hogy a fogyatékosok önálló életének legnagyobb ellensége a gyógypedagógus, majd elmagyarázza persze, hogy ezt miként kell érteni. Szerinte a segítségnek, a pátyolgatásnak, a speciális megoldásoknak is csak egy bizonyos mértékig van segítő és előrevívó szerepe az életben, azon túl már nem.

Nehéz a megfelelő pénz biztosítása, de nem azért, mert nincs pénz, hanem azért, mert a gyakorlati alapú szakképzés eredményét a munkába helyezés mutatja, ezért a csekély hatékonyságú képzések elbuknak, ezekre nem lehet pénzt adni. A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet olyan kikötéssel írt ki egy fogyatékosok oktatására szóló pályázatot, miszerint, ha a fogyatékos három hónapon belül nem helyezkedik el a képzést követően, akkor vissza kell fizetnie a képzés költségét. Így erkölcsstelen, mert ez nem csak a hallgatón múlik. A pénzzel sokszor nem az a gond, hogy nincs, hanem az, hogy mennyit dobunk ki belőle az ablakon. Még egyszer mondom, ha azt vesszük eredményességnek, hogy mennyien tudnak elhelyezkedni, akkor rögtön lehet látni, hogy milyen sokat pazarolunk.

A gyógypedagógiai lufik is kipukkannak, nincsen eredményük, amikor azt mondják, hogy majd mi megoldjuk, majd mi jobban fogjuk csinálni, mint az a „szaki”, aki egyébként a sérültséghez magához nem ért. Egyszer a szakképzés speciális módszeréhez írták le valahol, hogy a cipész is lehet fogyatékos, mondjuk mozgássérült, de a tolokocsiban ülő cipésznek az asztalát meg kell dönteni 45 fokban, mert úgy jobban kézre esik. Az valóban igaz, hogy neki jobban kézre esik, csakhogy aki ismeri valamennyire a cipész szakmát, az tudja, hogy a cipész nem az asztalon dolgozik, hanem a térdén,

meg a kaptafán. Az asztala az azt a célt szolgálja, hogy ott tarja a szerszámokat. Ha megdöntjük az asztalt, az összes szerszáma leesik.

Az én véleményem szerint a szakképzés jelenlegi rendszere fenntarthatatlan és céltalan, mert egyre inkább csak a termelési folyamatokban részt vállalni képes munkaerőre van szükség. Miközben az ország gazdasága egyre nagyobb gondokkal küzd, addig az országban nem találunk szakembereket, akik elvégeznének munkát. Nem azért, mert nincsenek meg a képességeik azoknak, akik képzik őket, hanem azért, mert a képzettségük, a módszereik nem felelnek meg a mai ipar követelményeinek.

Teljesen egyet értek azokkal, akik potenciális analabétákról beszéltek, mert mi olyanokkal foglalkozunk, akik esetleg negyven éves korukban lettek sérültek, húsz éves korukban volt utoljára könyv a kezükben, és most a lebutított multimédiás anyag használati utasítását sem értik, nemhogy magát az anyagot.

Hatalmas itthoni hátrányokkal kell megküzdenünk, és egy olyan angolszász iparral, ahol a kultúra része az, hogy ha két órát vonatozok, akkor veszek egy kis szakmai ismertető füzetet a pályaudvaron, amit útközben elolvasok, hogy ne maradjak le a szakmai fejlődésben. Ez nem az egyetemet végzetteknel, hanem a szakmunkásoknál gyakorlat harminc éve. Azóta tudják, hogy mindig tovább kell magukat képezni, mert különben kirúgják, őket és elveszítik az állásukat.

Két tényt hagytam a végére. Az egyik, hogy nálunk a fogyatékosok 10%-a dolgozik az EU 55%-ával szemben. Ez azokra a fogyatékosokra vonatkozik, akik képesek lennének még munkát végezni. Az egészségesek 56%-a dolgozik az EU 65-70%-ával szemben.

Látszik, hogy mi a feladat és az is – ami egy másik beszélgetés tárgya lenne –, hogy még jó ideig nem az egyetemet végzett embereket bízzák meg munkával, mert azokat a munkákat általában nem mi fogjuk megkapni a nemzetközi munkamegosztásban. Nekünk egy nagyon erős szakmunkás képzés és ellátottság irányába kellene elmozdulnunk, ha tovább akarunk lépni a nagyobb hozzáadott értéket teremtő tevékenységek felé. Szerintem az Önök munkájának rendkívül nagy szerepe lesz a jövőben, de nem biztos, hogy az eddigi módon.

Köszönöm a figyelmüket!

CSETE ÖRS • Határon túli tanulmányutak diákoknak

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Egy olyan programról kívánok beszámolni Önöknek, amelyet a szakoktatást támogató Apáczai Közalapítvány ebben az évben fog elindítani, és amilyenről nem hallottunk Magyarországon az elmúlt 15-20 évben.

Mielőtt azonban erről szólnék, engedjék meg, hogy röviden bemutassam az Apáczai Közalapítványt amely most ünnepli tíz éves fennállását, és amelynek alapfeladata a határon túli magyar nyelvű felsőoktatás, szakoktatás és felnőttképzés támogatása. Közalapítványunkat nyolctagú kuratórium vezeti, melynek tagja a Szakképzési Társa-